

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΕ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

THE USE OF ART FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

της

Καραμέτου Μαρίας

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
Στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
Του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
Με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^{ος} Επιβλέπων: Δρ. Διονύσιος Λουκέρης, Συνεργαζόμενος

Ερευνητής Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

2^{ος} Επιβλέπων: Δρ. Ζωή Καραμπατζάκη, Συνεργαζόμενη

Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

3^{ος} Επιβλέπων: Ειρήνη Κορρέ, Επ. Καθηγήτρια, Τμήμα Ελληνικής

Φιλολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Κομοτηνή/Αθήνα

2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να παρουσιάσει τα οφέλη της τέχνης στα άτομα με αναπηρίες. Μέσω της τέχνης ενισχύονται οι αισθήσεις και η φαντασία αλλά εκφράζεται και η δημιουργικότητα. Η τέχνη είναι ένας χώρος ανοιχτός για όλους, και στον οποίο τα άτομα με αναπηρία, που συχνά αντιμετωπίζουν την απομόνωση και την περιθωριοποίηση, είναι ευπρόσδεκτα. Η λεκτική επικοινωνία δεν είναι απαραίτητη στην τέχνη καθώς οι άνθρωποι εκφράζονται με το σώμα και την ψυχή τους. Στα άτομα «τυπικής ανάπτυξης» η τέχνη βοηθά να επικοινωνήσουν κάποιο τραύμα, απώλεια ή και το άγχος χωρίς να μιλήσουν για αυτό. Τα άτομα με αναπηρία που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην επικοινωνία μπορούν μέσα από την τέχνη να δημιουργήσουν τις συνθήκες για να εκφραστούν. Μέσω αυτής κοινωνικοποιούνται, βελτιώνουν την αυτοπεποίθησή τους, μεταδίδουν τις σκέψεις τους και τα συναισθήματά τους. Η τέχνη μπορεί να είναι εκπαιδευτικό ή/και θεραπευτικό μέσο. Προσεγγίζοντας την τέχνη, ο στόχος μας είναι να αναδειχθούν οι τρόποι και τα οφέλη που μπορεί να προσφέρει στα άτομα με αναπηρία, ώστε να αποτελέσουν πρόταση για αυτά και τους φροντιστές τους.

Στην παρούσα διπλωματική έχουν συγκεντρωθεί οι βασικές πληροφορίες για την αναπηρία και την τέχνη, έχει γίνει προσπάθεια να επεξηγηθούν οι βασικές έννοιες που τις συνοδεύουν και να αναλυθεί η μεταξύ τους σχέση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασάτου, Ι., Καλαμπάκας, Β., & Παραδείση, Μ. (2011). Η αξιοποίηση του κινηματογράφου στην εκπαίδευση. Στο Η αξιοποίηση των τεχνών στην εκπαίδευση (σσ. 1-8). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Αθανασοπούλου, Ο. Π. (2015), *Η διαπολιτισμική φύση του χορού: μια διαδρομή από τους χορούς των ευγενών σε σύγχρονες μορφές έκφρασης*. Bachelor's thesis, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, Ελλάδα.
- Αναλυτικά προγράμματα σπουδών για μαθητές με Ελαφρά και Μέτρια Νοητική Υστέρηση*. (2004). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Αναστασιάδου, Ο. (2020). *Η αξιοποίηση των εικαστικών στην εκπαίδευση μαθητών και μαθητριών με αναπηρία*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Amazing, Inspirational and Famous People with Disabilities in the World. (n.d.). *Wecapable.com*. Retrieved from <https://wecapable.com/famous-disabled-people-world/>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders - Fifth Edition*. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- Αρμπουνιώτη, Β., Κουτσοκλένη, Ι., & Μαρνελάκης, Μ. (2007). Νοητική Υστέρηση. Στο *Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Σπουδών, Τμήμα Ψυχολογίας
- Banks, S., Davis, P., Howard, V. F., & McLaughlin, T. F. (1993). The effects of directed art activities on the behavior of young children with disabilities: A multi-element baseline study. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 10(4), 235-240.

Βογιατζής, Η., (2014, Οκτώβριος, 14). Η διάσημη χορεύτρια με το αμαξίδιο που εντυπωσιάζει σε κάθε της εμφάνιση. *Newsitamea*. Ανακτήθηκε από [https://www.newsitamea.gr/2014/10/20/diasimi-choreftria-amaxidio-pou-entiposiazise-kathe-tis-emfanisi-vinteo/](https://www.newsitamea.gr/2014/10/20/diasimi-choreftria-amaxidio-pou-entiposiazise-kathe-tis-emfanisi/)

Braille. (n.d) In *Encyclopedia Britannica Online*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Braille-writing-system>

Buchalter, S. I. (2004). *A Practical Art Therapy*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Γραφάκου, Ε., & Λαμπίτση, Β. (2011). Η αξιοποίηση των εικαστικών τεχνών στην εκπαίδευση. Στο *Αξιοποίηση των τεχνών στην εκπαίδευση* (σσ. 62-66). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Dabalsa, J. M. (2017). *Dance for Special Needs Students Building Confidence and Motor Skills*. Master's Thesis, University of Northern Colorado

DiGiulio, D. (2017). *The Use of Art Therapy with the Blind to Impact a Sense of Capability*. Undergraduate Honors College Thesis, Long Island University

Donahue, A. B. (n.d), 5 World – Famous Artists That Had Disabilities. *Passionate People*. Retrieved from <https://www.passionatepeople.invacare.eu.com/5-world-famous-artists-disabilities/>

Drigas, A., & Theodorou, P. (2016). ICTs and Music in Special Learning Disabilities. *International Journal of recent Contributions from Engineering, Science and IT (IJES)*, 4 , 12-16.

Freeland, C. (2005). *Μα αυτό είναι τέχνη;*. Αθήνα: Πλέθρον.

Goldstein, T. R., Lerner, M. D., & Winner, E. (2017). The Arts as a Venue for Developmental Science: Realizing a Latent Opportunity. *Child Development*, 1-8.

- Gombrich, E. (1994). *Το χρονικό της τέχνης*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Got, I. L. S., & Cheng, S-T. (2008). The effects of art facilitation on the social functioning of people with developmental disability. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 25(1), 32-37. (Intellectually Disabled/ Quantitative) (PSJ)
- Hossein Khanzadeh, A. A., & Imankhab, F. (2017). The Effect of Music Therapy Along with Play Therapy on Social Behaviors of Children with Autism. *Journal of Practice in Criminal Psychology*, 5, 251-262.
- Hulot, M. (Δημοσιογράφος) & Σαγρή, Γ. (Συνεντευξιαζόμενη). (2020). *Η εικαστικός Γεωργία Σαγρή αφηγείται τη ζωή της στη Lifo*. Ανακτήθηκε από: <https://www.lifo.gr/culture/eikastika/i-eikastikos-georgia-sagri-afigeitai-ti-zoi-tis-sti-lifo>
- Καραμολέγκος, Μ. Ε. (2013). *Η εικόνα του Αμερικανού προέδρου στον κινηματογράφο. Όψεις πολιτικής και ιστορίας*. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Ιωάννινα, Ελλάδα.
- Kempe, A. (2011). Drama and education of young people with special needs. Στο S. Schonmann, *Key Concepts in Theatre/Drama Education* (σσ. 165-169). Rotterdam: Sense Publishers.
- Κινηματογράφος. (χ.χ) Στην *Βικιπαίδεια: Η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια*. Ανάκτηση από <https://el.wikipedia.org/wiki/Κινηματογράφος>
- Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία. (χ.χ). *Work Ability*. Ανακτήθηκε από <http://workability.gr/toolbox/νέα-και-καλές-πρακτικές/κίνηση-καλλιτεχνών-με-αναπηρία/>
- Κουτάντος, Δ. (2000). *Παιδαγωγική θεώρηση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κουρετζής, Λ. (2008). *Το θεατρικό παιχνίδι και οι διαστάσεις του*. Αθήνα: Ταξιδευτής.

Κουρμπέτης, Β., Χατζοπούλου, Μ., Σαββαλίδου, Φ., & Ζωγράφου, Ε. (2007). *Διαναπηρικός Οδηγός Εξειδίκευσης - Προσεγγίζοντας την κώφωση*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Κολοβός, Ν. (2000). *Κινηματογράφος: Η τέχνη της βιομηχανίας*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Lazou, A. (2020). Dance as an Object of Scientific Investigation and Philosophy. Preliminary Remarks. *Epistemes Metron Logos*, 3, 60-92.

Levens, M. (1986). Art therapy with the visually impaired. *The British Journal of Visual Impairment*, 21-23.

Lindberg, S. (2021, July 9). What is Dance Therapy? *Very well mind*. Retrieved from <https://www.verywellmind.com/dance-therapy-and-eating-disorder-treatment-5094952>

Malchiodi, C. A. (2003). *Handbook of Art Therapy*. United States of America: The Guilford Press.

Μαρινάκης, Χ. (2009). Τα παιδιά με αναπηρία στον ελληνικό κινηματογράφο. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 9, 95-197.

Martin, N. (2009). *Art as an Early Intervention Tool for Children with Autism*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

McKenzie, A. D. (2017). *Methodology and Benefits of Dance and Movement Therapy for Individuals with Disabilities*. Scholar Commons - Senior Thesis, University of South Carolina

McMath, S. (2005). *An Art Therapy Approach: Children who are Blind and Hypersensitive to Touch*. Master's Thesis, Concordia University, Montreal, Quebec, Canada.

Μυταράς, Δ. (2007). *Τι είναι τέχνη*; Ανακτήθηκε από: <https://www.elculture.gr/blog/article/τι-είναι-τέχνη-του-δημήρη-μυταρά/>

Μιχαηλίδου, Μ., & Πετρά, Ζ. (2015). Η τέχνη διδάσκει και διδάσκεται. *Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή* (σσ. 842-847). Αθήνα: Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης.

Μόσχος, Κ., & Μπίκος, Γ. (2011). Η αξιοποίηση της μουσικής στην εκπαίδευση. Στο *Η αξιοποίηση των τεχνών στην εκπαίδευση* (σσ. 199-212). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Νικολίτσα, Α. (2015). Τι είναι η χοροθεραπεία;. *Ψυχογραφήματα*. Ανακτήθηκε από: <https://www.psychografimata.com/ti-ine-i-chorotherapy/>

Ντζιούνη, Γ. (2008), *Η μουσικοθεραπευτική πράξη μέσα από τα αρχαιοελληνικά κείμενα*. Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Αθήνα, Ελλάδα.

O'Leary, K. (2013). *The Effects of Drama Therapy for Children with Autism Spectrum Disorders*. Honors Projects, Bowling Green State University

Παναγιώτου, Μ. , Τσιανίκα, Β., Συμεωνίδου, Σ. (χ.χ). Η αναπηρία στην κοινωνία και στο σχολείο. Αντώνης Ρέλλας σκηνοθέτης – πολίτης με αναπηρία. *12ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου* (σσ. 315-328). Κύπρος.

Παπανικολάου, Π. (2014). *Έρευνα της ActionAid για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση των Μαθητών/τριων με Αναπηρία στη χώρα μας*. Αθήνα: ActionAid. Ανακτήθηκε από <https://blogs.sch.gr/kesylimnou/files/2021/11/Έρευνα-Ειδική-Αγωγή-και-Εκπαίδευση.pdf>

Payne, H. (1992). *Dance movement therapy: theory and practice*. London: Routledge.

Πολυχρονιάδου, Λ. (1995). *Εισαγωγή στη Μουσικοθεραπεία: Μουσική και Ψυχολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις: Θυμάρι.

Πρώμος, Κ. Β. (2003). *Στα όρια της αισθητικής*. Αθήνα: Κριτική.

Rudlin, K. (2021). What is Drama Therapy? *Very well mind*. Retrieved from <https://www.verywellmind.com/what-is-drama-therapy-2610360>

Σαϊπά, Π., Καραμπάτσου, Γ., Μπαλογιάννη, Θ., & Σκορδιαλός, Ε. (2018). Η χρήση της Υποστηρικτικής Τεχνολογίας σε άτομα με Κινητικές Αναπηρίες. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης* (σσ. 925-936).

Σαλβαράς, Γ. (2013). *Διδασκαλία παιδιών με ειδικές ανάγκες στο γενικό σχολείο*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Σαμοθράκη, Κ. (χ.χ). *Εγχειρίδιο Εκμάθησης του Συστήματος Γραφής και Ανάγνωσης Τυφλών Braille*. Αθήνα: Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών

Shapiro, B. (1984). *Art Therapy and Rehabilitation – A holistic approach: The role of art therapy in the holistic medicine model when working with physical disability*. Master's thesis, Concordia University, Montreal, Quebec, Canada

Sochor, P. (2014). *Disability and Art Creation*. Brno: Masaryk University.

Σούλης, Σ. Γ. (2013). *Εκπαίδευση και αναπηρία*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.

Σούλης, Σ. Γ., Φωτιάδου, Ε., & Χριστοδούλου, Π. (2014). *Εγχειρίδιο Εκπαιδευτή ενηλίκων*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.

Στασινός, Δ. (2016). *Η ειδική εκπαίδευση 2020 plus. Για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο-ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές*. Αθήνα: Παπαζήση.

Sulewski, J. S., Boeltzig, H., Hasnain, R. (2012). Art and Disability: Intersecting among Young Artists with Disabilities. *Disability Studies Quarterly*, (Vol. 32)

Takahashi, H. (2015). *Dance/Movement Therapy with Blind and Visually Impaired Children in Nepal*. Dance/Movement Therapy Thesis, Sarah Lawrence College

Τέχνη. (χ.χ) Στο *Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα*. Ανακτήθηκε από Νέα Ελληνική Γλώσσα: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?q=τέχνη&dq=

Τολστούι, Λ. (1995). *Τι είναι τέχνη*. Αθήνα: Printa.

Τσιλιμίγκρα, Κ. (1983). *Ο χορός. Ιστορία-Εκπαίδευση-Δημιουργία*. Αθήνα: Μέλισσα.

Τριβυζαδάκης, Ν. (2019). *Ιστορία της Τέχνης: Εκπαιδευτικό υλικό για τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης.

Tortora, S. (2006). *The Dancing Dialogue: Using the Communicative Power of Movement with Young Children*. Baltimore: Brookes.

Φράγκη, Μ. (2011). Η αξιοποίηση του θεάτρου στην εκπαίδευση. Στο *Η αξιοποίηση των τεχνών στην εκπαίδευση* (σσ. 162-178). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

West, L. L. (2012). *Art Therapy with the Developmentally Disabled*. Thesis, University of Wisconsin Superior.

World Health Organization, Disability. (n.d).

Χατζηπέτρου, Α. (2014). Θεωρητικά μοντέλα προσέγγισης της αναπηρίας. Στο Α. Χατζηπέτρου, *Σχεδιασμός πολιτικής σε θέματα αναπηρίας: Εγχειρίδιο Εκπαιδευόμενου* (σσ. 49-65). Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α).

Χαρωνίτης, Λ. (Σκηνοθέτης). (1985). Χορός [Επεισόδιο 8]. *Η γλώσσα της τέχνης*. Βίντεο που ανακτήθηκε από <https://archive.ert.gr/56653/>

Χαρίσης, Α. (2020). *Κινητικές αναπηρίες και κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα: Μια πρώτη προσέγγιση*. Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού.